

Asia: VN/6094/2026

Lausuntopyyntö luonnoksesta hallituksen esitykseksi eduskunnalle laiksi sosiaali- ja terveydenhuollon asiakastietojen käsittelystä annetun lain muuttamisesta (uhka-arvio)

Lausunnonantajan lausunto

Kommentit oma-aloitteisesta tiedonluovutusoikeudesta.

Oma-aloitteinen tiedonluovutusoikeus tulee rajata koskemaan konkreettista väkivallan uhkaa ja välttämättömiä tietoja, jotta asiakkaiden luottamuksellisuus ei vaarannu. Soveltamisen kannalta olennaista on kuitenkin selkeä ohjeistus siitä, mitä tietoja voidaan pitää välttämättöminä ja miten arkaluonteisten asiakas- ja terveystietojen luovuttamista rajataan käytännössä. Oma-aloitteisen tiedonluovutusoikeuden käyttö ei saa muodostua käytännöksi, joka asiakkaiden näkökulmasta hämärtää sosiaalihuollon luottamuksellisuutta. Tämän vuoksi oikeuden käyttöä tulee ohjata selkeästi ja korostaa sen poikkeuksellisuutta sekä sidonnaisuutta konkreettiseen väkivallan uhkaan.

Kommentit oma-aloitteisesta tiedonluovutusvelvollisuudesta.

Ilmoitusvelvollisuuden säätäminen vakavissa henkeen ja terveyteen kohdistuvissa uhkatilanteissa on ymmärrettävä tavoite asiakkaiden, läheisten ja muiden henkilöiden turvallisuuden turvaamiseksi. Velvollisuus lisää kuitenkin sosiaalihuollon ammattihenkilön vastuuta ja edellyttää työpaikoilla täsmällisiä toimintamalleja ja jatkuvaa sosiaalihuollon ammattihenkilöiden koulutusta.

Erityisen tärkeää on varmistaa, ettei ilmoitusvelvollisuuden soveltaminen jää yksittäisen työntekijän oikeudellisen arvioinnin varaan. Sosiaalihuollon ammattihenkilöillä ei useinkaan ole osaamista arvioida rikoksien vakavuusastetta. Tämän vuoksi työnantajan ja poliisin yhteiset ohjeet, konsultointimahdollisuudet ja koulutus ovat välttämättömiä. Lisäksi tulee olla mahdollisuus konsultoida arvioiden tekemisessä poliisia yleisellä tasolla. Ilman selkeitä ohjeita ja kunnollista toimeenpanoa jo valmiiksi psykososiaalisesti ylikuormittuneella sosiaalialalla, esitys lisää vain työntekijöiden työpainetta ja kuormitusta. Epäselvä sääntely voi johtaa varmuuden vuoksi tehtäviin ilmoituksiin, mikä kuormittaa poliisia ja heikentää tiedonvaihdon laatua ja uskottavuutta.

Lisäksi on tärkeää huomioida, että sosiaalihuollon ammattihenkilön velvollisuus ilmoittaa poliisille, voi vaikuttaa asiakkaiden halukkuuteen kertoa avoimesti tilanteestaan esimerkiksi perheväkivaltatilanteissa. Talentia katsoo, että tällainen sääntely voi johtaa myös palveluiden välttelyyn erityisesti haavoittuvassa asemassa olevien ryhmien keskuudessa. Esityksessä ei riittävästi arvioida vaikutuksia esimerkiksi päihde- ja mielenterveyspalvelujen asiakkaisiin, asunnottomiin, ja eri tilanteissa oleviin väkivallan uhreihin.

Kommentit poliisin pyynnöstä tapahtuvasta tiedonluovutuksesta.

On perusteltua, että poliisin tietopyyntö osoitetaan palvelunantajan vastaavalle johtajalle eikä yksittäiselle sosiaalihuollon ammattihenkilölle. Tämä tukee työntekijöiden oikeusturvaa ja vähentää riskiä siitä, että salassa pidettäviä tietoja luovutetaan liian laajasti tai ilman riittävää harkintaa.

Tietopyynnön tulee aina olla riittävästi perusteltu ja yksilöity, jotta palvelunantaja voi arvioida luovutuksen välttämättömyyden. Sosiaalihuollon tietoja ei saa luovuttaa yleisluonteisesti tai varmuuden vuoksi, vaan ainoastaan siinä laajuudessa kuin uhkan arviointi ja uhkaavan teon estäminen välttämättä edellyttävät. Työpaikkojen tuleekin varmistaa, että sosiaalihuollon ammatillinen johtajuus varmistetaan kaikissa yksiköissä ja kaikilla johtotasoilla, jotta sosiaalihuollon lainsäädäntöosaaminen on varmistettu näissä tietopyyntötilanteissa. Lisäksi on tärkeää kouluttaa näitä tietopyyntöjä käsittelevät henkilöt ymmärtämään, millaisia rikoksia tämä tietopyyntö koskee, on huomioitava, että tietopyyntöjen vastaanottajilla ei välttämättä ole riittävää rikosoikeudellista osaamista arvioida rikosten vakavuusastetta. Tärkeää on varmistaa, ettei poliisin tiedonsaantioikeus laajene käytännössä yli säädetyn käyttötarkoituksen. Luottamuksen säilymisen kannalta ratkaisevaa on, että tiedonluovutus pysyy tarkkarajaisena eikä muodostu osaksi laajempaa tiedonvaihtoa poliisin muihin tehtäviin.

Talentia on tuonut esiin myös poliisilain muutosta koskevassa lausunnossaan, että jo tieto sosiaali- tai terveydenhuollon asiakkuudesta tai asioinnista voi paljastaa henkilön yksityiselämään kuuluvia erittäin arkaluonteisia seikkoja. Tämän vuoksi tietopyyntötilanteissa korostuu tarve arvioida erityisen tarkasti luovutuksen välttämättömyyttä ja oikeasuhtaisuutta. Tietopyyntöjä käsittelevät henkilöt voivat käytännössä joutua vaikeaan asemaan arvioidessaan poliisin esittämien tietopyyntöjen edellytyksiä, mikä lisää riskiä varmuuden vuoksi tapahtuvaan tiedonluovutukseen. Tämän vuoksi sääntelyn tulee olla täsmällistä ja soveltamista tukea selkeällä ohjeistuksella ja koulutuksella.

Kommentit oikeudesta ilmoittaa työntekijään kohdistuneesta epäilystä rikoksesta.

Ehdotettu palvelunantajan oikeus ilmoittaa poliisille työntekijään kohdistuneesta rikosepäilystä työntekijän pyynnöstä on kannatettava. Säännös vahvistaa sosiaalihuollon henkilöstön turvallisuutta ja tukee työnantajan työsuojeluvastuuta tilanteessa, jossa uhka ja väkivaltatilanteet ovat kasvaneet alalla.

On kannatettavaa, että ilmoitusoikeus koskisi laajasti erilaisia työtehtäviin liittyviä rikosepäilyjä, myös tilanteita, jotka tapahtuvat työajan tai toimintayksikön ulkopuolella. Käytännön soveltamisessa

tulee kuitenkin huolehtia siitä, että työntekijän pyyntö, ilmoituksen sisältö ja luovutettavat tiedot dokumentoidaan asianmukaisesti ja että asiakkaan arkaluonteisia tietoja luovutetaan vain välttämättömässä laajuudessa.

Muut kommentit.

Esitys tällaisenaan lisää sosiaalihuollon ammattihenkilöiden vastuuta tilanteissa, joissa joudutaan punnitsemaan asiakkaan luottamuksensuojaa, yksityisyydensuojaa, salassapitovelvollisuutta ja muiden henkilöiden turvallisuutta. Tämän vuoksi lain toimeenpanossa on varattava riittävästi aikaa ja resursseja koulutukseen, ohjeistukseen ja moniammatillisten toimintamallien rakentamiseen.

Talentia korostaa, että esityksen mukaisessa sääntelyssä on olemassa riski, että se heikentää luottamusta sosiaalihuoltoon, mikä voi johtaa siihen, että asiakkaat eivät hakeudu tarvitsemiinsa palveluihin. Lisäksi esitykseen sisältyy elementtejä, jotka voivat lisätä jo ennestään kuormittuneiden sosiaalihuollon ammattihenkilöiden eettistä kuormitusta ja vaikeuttaa heidän työtään. Sääntelyssä on kyse perusoikeuksien, erityisesti yksityiselämän suojan ja turvallisuuden, välisestä tasapainosta, minkä vuoksi sääntelyn tulee olla erityisen täsmällistä ja oikeasuhtaista. Talentia haluaakin tuoda esiin, että esitys voi johtaa esityksen tavoitteiden kannalta kielteisiin vaikutuksiin ja heikentää yhteiskunnan turvallisuutta ja lisätä kustannuksia. Talentia painottaa luottamuksellisuuden keskeistä merkitystä sosiaali- ja terveydenhuollon toimivuuden perustana, ja tämä näkökulma on ratkaiseva myös nyt arvioitavan esityksen kannalta. Vaikka väkivallan ehkäiseminen on tärkeä ja kannatettava tavoite, sääntelyn käytännön toteutuksen tulee olla tarkkarajaista, oikeasuhtaista ja läpinäkyvää, jotta asiakkaiden luottamus palveluihin säilyy.

Esityksen mennessä läpi, lain onnistunut toimeenpano edellyttää valtakunnallisesti yhtenäisiä ohjeita, matalan kynnyksen poliisikonsultaatiota, työnantajan vahvaa tukea sekä selkeitä dokumentointikäytäntöjä. Mahdollisimman yksiselitteinen määrittely ilmoitusvelvollisuuden piiriin kuuluvista teoista on perusteltu käytännön soveltamisen ja ilmoitusvelvollisuuden piiriin kuuluvien toimijoiden oikeusturvan kannalta. Ilman näitä vaarana on alueellisesti vaihteleva soveltaminen ja yksittäisten ammattihenkilöiden oikeusturvan heikentyminen sekä luottamussuhteen rapautuminen. Työpaikoilla tulee olla selkeät ohjeet. Talentia katsoo, että organisaatioiden tietosuojavastaavan rooli tulisi huomioida selkeämmin lain toimeenpanossa, erityisesti ohjeistuksen laadinnassa ja henkilöstön tukemisessa, jotta tiedonluovutus toteutuu lainmukaisesti ja yhdenmukaisesti.

Ammattihenkilöiden oikeusturvan näkökulmasta on keskeistä, ettei sääntely johda tilanteeseen, jossa yksittäinen työntekijä joutuu jälkikäteisesti vastuuseen vaikeista ja epäselvistä arviointitilanteista.

Pekkarinen Heidi
Sosiaalialan korkeakoulutettujen ammattijärjestö Talentia